

Anayasa Notları

Türkiye’de Yeni Anayasa Tartışmalarına İlişkin Görüşler ve Öneriler

VEYSEL DİNLER

27 Şubat 2012 tarihinde
TBMM Anayasa Uzlaşma Komisyonu
I Nolu Alt Komisyonu’na
sunulan metindir.

[Bu metin Veysel Dinler’in (Hitit Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü öğretim görevlisi) **Türkiye’nin Yeni Anayasasına** ilişkin kişisel görüşlerini içermektedir. Hiçbir şekilde Hitit Üniversitesi’ni veya başka bir kuruluşu temsil etmez. Metnin içeriği sadece yazarı bağlamaktadır ve tüm sorumluluk yazara aittir.]

PK 45 Çorum/veyseldinler@hitit.edu.tr/www.veyseldinler.com

1 Anayasanın Sunumuna İlişkin Sorunlar

Yeni Anayasa ve Halkın Beklentileri

Anayasalar, bir toplumun siyasal tercihlerini yansıtan, gerek devlet yönetimi ve gerekse bireyleri bağlayan normların oluşturulmasında temel kaideleri belirleyen metinlerdir. Hukuktan siyasete, ekonomiden eğitime birçok alanda anayasanın yaşamsal etkisi söz konusudur. Bununla birlikte toplumsal gerçekler bakımından, halk için öncelikli olan refah seviyesinin yükselmesidir. Bugün dahi gelinen noktada halkın önemli bir kesimini için **Yeni Anayasa Yapımı** ilk gündem maddesini oluşturmamaktadır.

Yeni Anayasa Yapımı sürecinde, bazı siyasetçilerin ve sivil toplum kuruluşlarının anayasa yapımını refah seviyesinin yükselmesiyle ilişkilendirmesi son derece yanıltıcı ve halkta farklı ve yersiz beklentiler yaratabilecek türdendir. Belki çok dolaylı olarak demokratikleşmenin refah seviyesiyle ilgisi bulunmakla birlikte, Yeni Anayasa halka anlatılırken, refah seviyesinin yükselmesi vurgusundan özellikle kaçınılmalıdır. Maalesef aynı sorun 12 Eylül 2010 Referandumu sürecinde de yaşanmış; halk nezdinde referandumun olumlu sonuçlanmasının, halk açısından aktüel olan bazı sorunlara (işsizlik, yoksulluk, eğitim, sağlık, sosyal güvence vs) çözüm olacağı algısı, referandum olumlu sonuçlandığı halde, hayal kırıklığına yol açmıştır. Bu sebeple, demokratikleşme ile refah seviyesinin yükselmesinin ayrı şeyler olduğunun anlatılması da bu süreçte, siyasetçilerin üzerine düşen bir görevdir.

Halkın anayasa yapımına katılımını sağlamak, başka bir anlatımla halkın yeni anayasadan beklentilerini anlamak ve bunu anayasa yapımına yansıtmak amacıyla, bilinen yöntemlerin ötesine geçilmelidir. Bu süreçte okur-yazar insanlar, kendi taleplerini iletebilirken, özellikle okur-yazar olmayan, Türkçe bilmeyen kimseler ile kırsal bölgelerde yaşayanların talepleri, siyasal araştırma kuruluşları/şirketleri aracılığıyla araştırılmalıdır. Araştırma kuruluşları, halkın beklentilerini tam olarak anlayacak şekilde yaklaşmalı ve böylece halkın bütün kesimlerinin ilgisine ve önerisine başvurulmalıdır.

Anayasanın bir mutabakat metni olduğu ve toplumun her kesimince kabullenilmesi halinde gerçek bir anayasa yapılacağı üzerinde durulmalıdır. Oybirliği mümkün olmayacağına göre, Yeni Anayasanın kabulünde çoğunluk ilkesi geçerli olacaktır. Buna karşın buradaki çoğunluğun salt çoğunluktan öte, baskın çoğunluk olması gerektiği üzerinde durulmalıdır. Bu anlamda Uzlaşma Komisyonu'nun TBMM'de grubu bulunan siyasal parti gruplarından eşit sayıda üye bulunması halk için de örnek bir tutumdur. Gerçekten de herkesin kabullenebileceği hususlar üzerinde durulmalı ve maddeler mümkün olduğu kadar oybirliğiyle kabul edilmelidir.

Yeni Anayasanın gündeme alınmasında diğer bir sorun ise mevcut anayasanın itibarsızlaştırılması sorunudur. Yeni anayasanın önemi vurgulanırken daima 1982 Anayasasının [12 Eylül Anayasası olarak adlandırılmakta] çok kötü ve anti-demokratik bir metin olduğu söylenerek, mevcut anayasa itibarsızlaştırılmaktadır. Oysa yeni bir anayasa kabul edilene kadar mevcut anayasanın Türkiye

Cumhuriyeti Anayasası olduğu unutulmaktadır. Halkın yeni bir anayasaya yönlendirilmesinde, yenisinin mevcut olandan çok daha ileri düzeyde bir metin olacağı üzerinde durulmasında bir sakınca yoktur. Ancak mevcut anayasanın itibarsızlaştırılması, halkın hukuka olan güvenini azaltmakta, anayasanın ihlal edilmesini veya anayasaya aykırı kanunların kabulünü önemsiz bir meseleymiş gibi bir algıya yol açmaktadır. Bu sebeple, mevcut anayasa hakkındaki (defalarca değişikliğe uğramış ve ilk kabul edildiğinden oldukça farklı olan bu metnin) karalanmasına son verilmelidir. Övülmesine gerek yoktur, ancak halihazırda ülkede tüm organları, idareyi ve kişileri bağlayan en üstün hukuk normunun da itibarsızlaştırılması yersizdir.

“İdeolojisiz anayasa” söylemi ise, son derece yersizdir. Sonuçta devletin yetki alanı ile bireylerin özgürlük alanlarını belirleyecek bir temel normun, belli bir ideoloji/ideolojilerden ayırık olması beklenemez. Örneğin devletin ekonomik alanda etkinliği, bireylerin özgür girişimi, sosyal devlet ve bunun sınırı vs konular ideolojiktir ve nasıl baktığınızla ilgilidir. Dolayısıyla halk nezdinde yersiz tartışma ve kamplaşmalara yol açacak bir polemğin ileri sürülmesinden kaçınılmalıdır.

Son olarak, “önemli olan anayasada ne yazdığı değil, yazanın nasıl uygulandığıdır” sorusunun tüm siyasetçiler tarafından sorulması ve bunun benimsenmesi/benimsetilmesidir. Mevcut anayasada çok sayıda hak ve özgürlük ayrıntılı bir şekilde düzenlenmektedir. Buna karşın uygulamada hak ve özgürlükler ihlal edilebilmektedir. Bir şey anayasada yazınca kendiliğinden gerçekleşmez. Önemli olan yazılı olanın, özgürlükçü bir bakış açısıyla ele alınması ve uygulanmasıdır. Hazır yeni bir anayasa yapma fırsatı ortaya çıkmışken, anayasanın amacının siyasal iktidarı sınırlandırmak ve bunun karşısında hak ve özgürlükleri güvenceye almak olduğu meselesi, başta siyasal tercihlerini ortaya koyacak olan halka benimsetilmelidir. Anayasa dertlere derman olacaktır, ancak her derdin dermanı yeni bir anayasa değildir. Anayasa gerçek anlamda özgürlüklerin yolunu açacak bir metin olmasını ümit ederiz.

2 Anayasanın Yapımına İlişkin Sorunlar

Değiştirilemez Maddeler Sorunu

Anayasanın ilk üç maddesi dışındaki maddelerin tümünden değiştirilebileceği hatta kaldırılabilirliği yönünde tam bir fikir birliği yoktur. Değiştirilemez maddelerin kaldırılması veya değiştirilmesi, başta anayasa hukuku doktrininde ve halk nezdinde tartışılmakta ve önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Bu sorun Anayasa Uzlaşma Komisyonu'nun öncelikli sorunu sayılmayabilir. Ancak bütün toplum kesimlerinin kabullenebileceği bir anayasa için, bu işin son kertede de olsa mutlaka çözülmesi gerekir. Bu iki açıdan çok önem taşır.

A- Halk arasında gerçek bir mutabakatın sağlanması: Bu maddeler konusunda Türkiye'de iki kutuplu bir durum vardır. Bir kesim bu maddelerin varlığından rahatsızlığını dile getirirken, daha büyük bir kesim bu üç maddenin değiştirilmesini kabul edilemez görmektedir. Bu tür maddelere ihtiyaç duyulup duyulmadığı hukuk doktrininde tartışılabilir. Ancak halkın algısı ve tereddütleri daha gerçekçi bir durumu ifade etmektedir. Gerek yeni hazırlanan metnin benimsetilebilmesi, gerekse halkın önemli bir kesiminin tereddütlerinin giderilmesi bakımından bu maddeler üzerinde durulmalıdır.

B- Hukuksal engellerin aşılması: Bu maddelerin değiştirilmesinde öncelikle anayasal bir sorun bulunmaktadır. 24. Dönem Yasama Meclisi olağan bir seçimle işbaşına gelen olağan bir meclistir. Bu sebeple mevcut anayasanın verdiği yetkiyle sınırlıdır ve mevcut anayasanın değiştirilemez maddelerini değiştirmesi söz konusu olamaz. Bu durumda iki ihtimal söz konusudur:

1. İHTİMAL: İlk 3 madde değiştirilemez ve aynen muhafaza edilmelidir.

2. İHTİMAL: İlk 3 madde değiştirilmek veya kaldırılmak isteniyorsa bunun hukuki altyapısının muhakkak hazırlanması gerekir. Aksi takdirde yapılan değişiklik, yetkisizlikle malul olabilir veya anayasal düzeni değiştirmek suçlamasıyla karşı karşıya kalmak ihtimali ortaya çıkabilir.

Çözüm önerileri:

(1) Anayasanın 4. maddesi ve/veya 175. maddesinde değişiklik yapılarak, ilk üç maddeyi değiştirilebilir hale getirmek.

(2) Anayasaya geçici bir madde ekleyerek, referandumda halkın kabul etmesi halinde yeni bir anayasanın kabul edilebileceğinin anayasada yer verilmesi.

(3) İster ilgili maddeleri (m. 4 ve 175) değiştirmek, ister geçici madde eklemek yoluna gidilsin, ilk u madde konusu ayrıca referanduma gidilmeden çözümlenemez. Hiç olmazsa bu toplumsal mutabakatın sağlanması bakımından önemli ve gereklidir.

Anayasanın kabul için yapılacak referandum öncesi bir (ön) referandum, 24. Dönem Yasama Meclisine aynı zamanda “Kurucu Meclis” yetkisini verecek şekilde yapılırsa, yeni baştan bir anayasa yapmak için hukuki engel de kalmayacaktır. Bu konu gereksiz gibi görülse de birçok tartışmayı, kampaşmayı ve spekülasyonları sonlandırma bakımından önemsenmelidir. Yeni anayasal düzen için, anayasanın yapım yönteminin demokratikliği ve hukukiliği önemli bir rehberdir. Hukuk devleti anlayışının hakkıyla savunulabilmesi açısından kurucu iktidarı tayin edici ön anayasa değişikliği ve referandumu şarttır.

Yeni Anayasa'nın Yazımı ile İlgili Öneriler

Anayasanın madde sayısı bakımından az ve maddelerin kısa ve öz yazılması idealdir. Esas olarak genel ilkeler belirlendikten sonra, yasama organına daha geniş bir çalışma alanı bırakmak gerekir. Zira anayasada temel ilkeler net bir şekilde ortaya konduktan sonra, TBMM'de büyük çoğunluğu ele geçiren bir grubun, özgürlükleri ortadan kaldırması ve hakları ihlal edecek kanunlar çıkarmasını engelleyici mekanizmalar da getirilebilir. Bu durumda yasama organına karşı tedbirler ile yasama organına tanınan yetkiler arasında bir denge oluşturulmalıdır.

Demokratik süreçte karşılaşılabilecek yeni durumlar iyi belirlenmeli ve her ihtimal göz önüne alınarak maddeler yazılmalıdır. Maddelerin kısa ve öz olmasında sakınca yoktur. Ancak maddenin gerekçesinin ayrıntılı bir şekilde yazılması gerekir. Nitekim Anayasa Mahkemesinin kanunların anayasaya uygunluk denetimi yaparken esas olarak anayasa gerekçesine dayanan lafzi ve amaçsal yorum yapmasını sağlayacak bir mekanizma geliştirilmelidir. Böylelikle öngörülemeyen durumlar haricinde Anayasa Mahkemesinin yorum yoluyla yetki alanını genişletmesinin de önüne geçilebilir.

Kanunla düzenlenebilecek konuların anayasada yer verilmesine hiç gerek yoktur. Örneğin mevcut anayasanın 107. maddesi son derece gereksizdir. Cumhurbaşkanının yetkisini kullanırken, sekreteryaya görevinin Cumhurbaşkanı Genel Sekreterliği tarafından yürütüleceği bu maddeden önceki ve en ilgili maddede (örneğin madde 104) bir fıkra halinde yer verilebilir. Yeni anayasada yer verilecek “Hiçbir organ veya makam anayasadan ve kanunlardan kaynaklanmayan bir yetkiyi kullanamaz” şeklindeki bir temel ilke karşıısında hangi konunun kanunla düzenleneceğini belirtmeye gerek yoktur. Yasamanın genelliği ilkesi zaten anayasaya aykırı olmamak koşuluyla her hangi bir konuda kanun yapılabilmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla her konunun anayasada yer almasına gerek yoktur.

TBMM'nin son zamanlarda benimsediği kanun madde ve fıkralarını numaralandırma tekniği son derece açık ve kolay anlaşılırdır. Bu teknik yeni anayasa yazımında da kullanılabilir.

3 Yeni Anayasanın İçeriğine İlişkin Sorunları

Yeni Anayasa'da Olması Gerekenler

Eşit Yurttaşlık

Türkiye'nin temel sorunu hukuk karşısında eşitlik sorunudur. Meseleye ister Kürt sorunu, ister Alevi sorunu, ister din özgürlüğü sorunu denilsin, mesele eşit yurttaşlık sorunudur. Yeni kurulacak anayasal düzen eşit yurttaşlığı hem hukuksal normlarla garantiye almalı, hem de eşitliği pratikte tam anlamıyla sağlayacak mekanizmalar geliştirmelidir.

Cinsiyet, engellilik, yaş gibi bireysel farklılıklar hukuk önünde eşitsizlik olarak yansımamalıdır.

Bireylerin din, inanç ve düşünce özgürlüklerini kullanmada, hukuksal engeller ortadan kaldırılmalı ve hukuk düzeni istisnasız herkesin düşünce ve inancını yaşamasına güvence getirilmelidir.

Bu doğrultuda anadillerin kullanılması ve geliştirilmesi önünde hiçbir engel bırakılmadığı gibi, dillerin ve kültürlerin korunması devletin hukuk düzeninin güvencesine alınmalıdır.

Birçok alanda **kamu görevlilerinin seçiminde kullanılan mülakat yöntemi**, sübjektif değerlendirmeye son derece müsait bir sistemdir. Mülakatların varlığı, toplumumuzun geleceği olan gençleri umutsuzluğa sürüklemekte ve geleceğe endişeli bakmalarına neden olmaktadır. Diğer yandan, bu durum genç insanları, çalışmak ve üretmekten çok, referans peşinde koşmaya itmektedir. Yeni anayasa, kamu görevlilerinin seçimini tamamen objektif ölçütlere bırakan ve bu anlamda bireylerin, etnik, dinsel veya siyasal durumlarını eleme sebebi yapmayan bir mekanizmaya yer vermelidir.

Özgür Toplum

1982 Anayasasının en çok eleştirilen yönü "ama"yasa (!) olmasıdır. Önce özgürlüğe yer verip, akabinde sanki o özgürlüğü hiç istemezmiş gibi, ağır sınırlandırma koşulları getirmesidir. Kanunlara bırakılması gereken alanlara anayasada yer verilmemelidir. Ceza kanunları toplumu tehlikelerden yeterince korumaktadır. Anayasa sınırlı ve sorunlu olmanın değil, hakkı kullanmanın ve özgürlüğün yanında olmalıdır.

İleri demokrasinin temel koşulları olan **düşünce, inanç, ifade özgürlüğü** ile bunların tamamlayıcısı **örgütlenme, haberleşme ve basın özgürlüğü** tam güvenceye kavuşturulmalıdır. Hakaret, şiddeti hedef gösterme ve kin ve düşmanlığa sevk etme dışında, ifade ve basın özgürlüğü önünde hiçbir engel olmamalı ve bu özgürlük en başta anayasanın güvencesinde olmalıdır.

Örgütlü Toplum

Yeni anayasada, toplumun örgütlenmesi aleyhindeki tüm yasaklarla, başta dernek ve sendika kurma ve katılma özgürlüğü önündeki engeller kaldırılmalıdır. Sendika kurma hakkı istinasız tüm kamu çalışanlarına getirilmelidir. Sendikaların söz hakkı üyeleri nispetinde olmakla birlikte, belli sayıda üyesi bulunan sendikaların söz hakkını kesen yasal düzenlemeleri ve idari kararları önlemek için sendika hakkı sıkı güvenceye alınmalıdır.

Siyasi parti özgürlüğü genişletilmelidir. Mevcut anayasanın en uzun maddelerinden olan ve özgürlükten çok yasak getiren siyasi parti maddeleri yerine, kısa ve öz maddeler konulmalıdır. Siyasi parti kapatmanın önüne geçilmeli, onun yerine (siyasetten uzaklaştırmayı gerektirecek yegane sebep olan şiddet ve teröre başvuran) bireylerin siyasetten belli süre uzaklaştırmalarını getiren tedbirler konabilir.

Güvenli Toplum

Özgür ve güvenli toplumda bireyler her türlü hukuki güvenliğe sahip olmalı ve bu güvenliğin ana ilkelerini anayasa güvenceye almalıdır. Bunun için ceza yargılamasındaki koruma tedbirlerine (yakalama, tutuklama, arama, elkoyma) ilişkin güvenceler ile kanuni hâkim güvencesine şüphe düşürecek her türlü uygulamaya karşı anayasa güvence vermelidir.

Koruma tedbirleri için uygulamada yoruma mahal vermeyen net ilkeler belirlenmelidir. Özel yetkili mahkemeler gibi, kanuni hâkim güvencesini üzerinde şüphe yaratan yargı kuruluşlarının kurulmasını engelleyen bir düzenleme yer almalıdır.

Bireyin özel hayatı tamamen devlet müdahalesi dışında kalmalıdır. Fişleme gerçek anlamda yasaklanmalıdır. Bireylerin herhangi bir başvuru formu doldururken belirttiği objektif bilgiler, çalışan veya öğrenci ise performans değerlendirmesine ilişkin kayıtlar ile mahkeme tutanakları dışında, bireylerin özelini kaydeden tüm mekanizmaların önüne geçen bir güvence gelmelidir.

Güvenceli Toplum

Sosyal devlet ilkesi, yeni anayasanın da temel ilkelerinden olmalıdır. Anayasa bireylerin gelecek korkusunu ortadan kaldıran, haksız rekabeti önleyici, rekabetin eşit koşullarda yapılmasını sağlayan bir mekanizma ortaya koymalıdır.

Liberal devletin öne sürdüğü savunma, güvenlik ve adalet sağlayan jandarma devletin yanı sıra, özellikle sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik alanlarında sübvansede edici bir devlet modeli kurulmalıdır. Devlet bu alanlarda olmasa dahi, getirdiği anayasal güvenceleri denetleyen mekanizmaları kurması ve işletmesi bile yeterlidir. Yeter ki; güvenceli toplumun üreten ve düşünen toplum olduğuna inanılsın.

Yeni Anayasa'da Netleştirilmesi Gereken Hususlar

Temel İlkeler

Yeni anayasada temel ilkelere yer verilip verilmemesi gerektiği tartışılmaktadır. Bu ilkelere bazıları tartışma götürmezdir. Ancak yeni anayasada bu temel ilkelerin birkaç cümleyle de olsa tanımlanması veya tamamlanması gerekecektir.

İNSAN HAKLARINI GÜVENCE ALTINA ALAN DEVLET: Bireylerin hak ve özgürlüklere sahip olması ve devletin buna saygı göstermesi esastır. Devlet organlarının ve idarenin sahip olduğu yetkiler istisna teşkil eder ve tereddüt halinde, özgürlükten yana yorum yapılır.

HUKUK DEVLETİ: Anayasa üstün ve bağlayıcıdır. Kanunlar anayasaya aykırı olamaz ve anayasanın getirdiği güvenceleri sınırlayamaz. Devlet organları ve idare her türlü eylem ve işleminde anayasa ve kanunlara uygun hareket eder. İdarenin her türlü eylem ve işlemine karşı yargı yolu açıktır. İdare kusurlu veya kusursuz olarak meydana getirdiği her türlü zarara karşı hukuken ve malen sorumludur.

LAİK DEVLET: Devlet din ve inanç özgürlüğünün kullanılması için engelleri ortadan kaldırıcı tedbirler alır. Devlet organları ve idare her türlü inanca karşı tarafsızdır. Devlet dinlere ve inançlara karşımaz, hukuken tanımak dışında olumlu ya da olumsuz katkı sağlayamaz.

Bazı ilkelerin ise, anayasada yer alıp almaması karşısında tereddütler vardır. Bu hususlar siyasi uzlaşma ile çözümlenecektir. Sosyal devlet ilkesi devam etmeli midir, yoksa tamamen liberal ilkelere mi yer verilmelidir? Üniter devlet yerine kültürel özerklikleri tanıyan bölgesel devlet ilkesine yer verilebilir mi? Bu hususlar netleştirilmelidir.

Yeni anayasa millet egemenliğini mi savunacaktır, halk egemenliğini mi? Bu husus da yeni anayasada tartışılabilir ve netliğe kavuşturulabilir.

İlkeler arasında demokratik devlet ilkesine gerek yoktur. "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" ilkesi ile demokratik rejimin gerçekleşmesi için gerekli, düşünce, inanç, ifade, örgütlenme ve basın özgürlüğü ile serbest seçimleri öngören sistem zaten demokratik devleti ortaya koymaktadır. Yine devlet başkanının seçimle gelmesi ve hiçbir aileye imtiyaz tanınmaz ilkeleri cumhuriyetçilik ilkesini sağlamaktadır.

Hükümet Sistemi

Türkiye hükümet sistemini netleştirmelidir. 2007 anayasa değişiklikleri öncesinde saf parlamenter sisteme sahip olan Türkiye'de cumhurbaşkanının halk tarafından seçiminin kabulüyle birlikte, hükümet sisteminin ne olduğu tartışılır hale gelmiştir. Türkiye dünyada olmayan kendine özgü bir

sistem de geliştirebilir. Önemli olan sistemin mevcut bir düzene uygun olması değil; uygulamada sorun yaratmayacak bir şekilde hukuki düzenlemeye sahip olmasıdır.

Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilecekse, kendisi siyaset üreten ve ürettiği siyaseten sorumlu olan bir güce ve konuma sahip olması gerekir. Yoksa halk tarafından meşruiyeti kabul edilmiş, yetkisiz ve sorumsuz bir cumhurbaşkanlığının pek anlamı yoktur. Diğer taraftan cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, doğrudan halk tarafından seçilmeyen Bakanlar Kurulu karşısında meşruiyet krizine neden olabilir. Bu yine TBMM karşısında da ileri sürülebilir. Bu sebeple halk tarafından seçilen cumhurbaşkanının yetkileri artırılmış olmalıdır ve siyaseten sorumlu bir konumda olmalıdır. Bu durumda, sadece vatana ihanet gibi (ceza hukuk açısından pek anlamı olmayan) soyut bir suçlama değil; gensoru, meclis soruşturması gibi mekanizmalara tabi bir devlet başkanlığı önerilmelidir.

Yeni anayasa çalışmalarında bu konuda net bir tavır belirlenmelidir. Ya parlamenter sistem 2007 öncesi gibi devam etmeli ya da Fransa örneğinde olduğu gibi yetkili ve sorumlu bir devlet başkanının olduğu bir sisteme geçilmelidir.

Yargı Sistemi

1982 Anayasasına göre Türkiye’de yargı çok kolludur ve bu sebeple ayrı bir de uyuşmazlık yargısı gelişmiştir. Askeri yargının genişliği özellikle tartışma konusu olmakla birlikte, 1982’den buyana oturmuş bir idari yargı kolu mevcuttur. Bu tartışmalara son vermek adına yeni anayasada yargı sistemi yeni baştan ele alınmalıdır.

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi kaldırılmalı, görevi sivil idari yargıya bırakılmalıdır.

Askeri yargının görev alanı daraltılmalıdır.

Yüce Divan’ın yargı yetkisi sadece siyaseten sorumlu olanlarla sınırlandırılmalıdır. Bazı üst düzey kamu görevlilerinin yargılanması için Yargıtay’da özel bir daire kurulmalıdır.

Adalet Bakanı ve müsteşarının olmadığı bir **Yüksek Hâkimler Kurulu** tasarlanmalıdır. Adalet Bakanının adalet üzerindeki etkisi, lojistik destek sağlamak dışında tümüyle kaldırılmalıdır.

Yeni Anayasa’da Olmaması Gerekenler

Türkiye’nin sahip olduğu anayasacılık tecrübesi dikkate alındığında, mevcut anayasanın bir anayasada olmaması gereken ilke, kurum veya değerlere yer verdiği gözlenmektedir. Yeni anayasada bu tür düzenlemelere kesinlikle yer yoktur ve olmamalıdır. Bunlara yer verildiği müddetçe anayasanın otoriter olduğu yönündeki ithamlardan kurtulması mümkün olmaz.

Temel Hak ve Özgürlüklere İlişkin Genel Kısıtlama Maddesi

1982 Anayasasının ilk halinde olan 13. madde benzeri hak ve özgürlükleri genel sınırlama maddesine kesinlikle yer verilmemelidir. Her özgürlüğün kendine özgü kısıtlama sebepleri mümkün olduğu kadar diğer insanların özgürlüğü çerçevesinde ele alınmalıdır. Özgürlüklerin kısıtlanmasında “açık ve yakın tehlike” (*clear and present danger*) ilkesinden öteye gidilmemelidir.

Anayasal Kuruluşlar

Anayasada milletin sahip olduğu egemenliği kullanan organlar belirlenmiştir. Onun dışında anayasada doğrudan idarenin parçası olan kuruluşları düzenlemek, diğer idari kuruluşlar için haksızlık oluşturmaktadır. Başta üniversitelerin özerkliğini ortadan kaldıran Yükseköğretim Kurumu olmak üzere, inanç çatışmalarının merkezinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı kaldırılmalı, anayasada genel idare dışında hiçbir kuruluşa yer verilmemelidir. Özellikle yer verilmemesi gereken kuruluşlar şunlardır:

MİLLİ GÜVENLİK KURULU: Bakanlar Kurulunun Genel Kurmay Başkanlığı, Milli İstihbarat Teşkilatı ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün brifinglerine yer vererek belirleyeceği konularda, ayrıca bir kurula gerek yoktur.

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU: YÖK bilimsel gelişmenin önünde en büyük engellerden biridir. Üniversitelerin özerkliğini tamamen öldüren, üniversitelerle ilişkisini Milli Eğitim Bakanlığı – lise müdürlükleri ilişkisi içinde yürüten bir kuruluştur. Siyasal iktidarların üniversiteler üzerinde tahakküm kurma aracı olarak kullanılmaya uygundur. Bu yapı bilimi bürokrasiye boğdurmakta ve hantallaştırmaktadır. YÖK kaldırılmalı ve üniversiteler özgür ve özgün bırakılmalıdır.

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI: Dine müdahale eden, dini kuralları bürokrasi içinde belirlemeye çalışan, siyasetten uzak olması gerektiği halde bunu başaramayan DİB, toplum kesimleri arasında yaşanan tartışmaların da merkezinde yer almaktadır. Din serbest bırakılmalıdır ve din üzerinden siyaset üretmekte olan bu teşkilat kaldırılarak, devletin kaynakları daha verimli alanlarda kullanılmalıdır. İnanan insanlar kendi ibadet yerlerini kendileri yapmalı, her türlü masrafını kendileri karşılamalı ve kendi dini önderlerini belirleyebilmelidir. Devlet bunun önünü açmak dışında başkaca bir işe karışmamalıdır.

DİĞER BAZI KURULUŞLAR: Cumhurbaşkanı Genel Sekreterliği, Devlet Denetleme Kurulu, Yükseköğretim üst kuruluşları, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi.

Mevcut Bazı Düzenlemeler

1982 Anayasasında hâlihazırda mevcut olan bazı düzenlemelerin kesinlikle yeni anayasada yer bulmaması gerekir. Bunlara şu örnekler gösterilebilir:

- 1 - **Din Kültürü ve Ahlak öğretiminin ilk ve orta öğretimde zorunlu olması (m. 24)** → Din öğretimi ailelere bırakılmalı, örgün öğretimde yer verilecekse de mutlaka seçmeli olmalıdır. Daha doğrusu çok seçenekli olmalı, isteyen istediği dini öğrenebilmelidir. Diğer yandan anayasa herhangi bir dersin zorunlu olduğunu belirtir bir metin olmamalıdır.
- 2 - **Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisi verme (m. 91)** → Olağan dönemlerde KHK çıkarma yetkisi olmamalıdır. KHK sadece olağanüstü hal rejimlerinde ve gerçekten acil hallerde kullanılabilinecek bir yetki olmalıdır. Aksi takdirde suiistimal edilmesi mümkündür.

Yeni Anayasa'da Olması Gerekmeyenler

1982 Anayasasındaki bazı maddelerin ve hükümlerin bizatihi kendilerinin veya benzerlerinin yeni bir anayasada bulunmasına gerek yoktur. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir:

- 1 - **Değiştirilemeyecek hükümler (m. 4)** → Geleceği ipotek altına almaya gerek yoktur. İllaki böyle bir hüküm getirilecekse, TBMM üye tam sayısının 3/4 çoğunluğu veya halk oylamasının %75 çoğunluk kararı çıkması gibi hükümler eklenebilir. Ancak zinhar değişmezlik tabiata aykırıdır.
- 2 - **Devletin temel amaç ve görevleri (m. 5)**
- 3 - **Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılması (m. 14)**
- 4 - **Toprak mülkiyeti (m. 44)**
- 5 - **Mal bildiri (m. 71)**
- 6 - **Cumhurbaşkanı Genel Sekreterliği (m. 107)**
- 7 - **Devlet Denetleme Kurulu (m. 108)**
- 8 - **Yükseköğretim kurumlarından özel hükme tabi olanlar (m. 132)**
- 9 - **Ormanların korunması ve geliştirilmesi (m. 169)**
- 10 - **Orman köylüsünün korunması (m. 170)**
- 11 - **Kooperatifçiliğin geliştirilmesi (m. 171)**
- 12 - **İnkılâp Kanunlarının Korunması (m. 174)** → Bu madde, maddede adı geçen kanunların değiştirilmesini değil, Anayasa Mahkemesi'ne anayasaya aykırılık iddiasıyla götürülmesini engellemektedir. Değiştirilmesi mümkün olan kanunlar için (ki, örnekleri vardır), anayasa yargısının kapatılması gereksizdir.
- 13 - **Başlangıç ve kenar başlıklar (m. 176)** → Bunun yerine, kısa yazılacak anayasa metinleri için daha detaylı gerekçeler yazılabilir ve anayasanın yorumlanmasında TBMM'de kabul edilen gerekçelerin öncelikli kaynak olduğu belirtilebilir. Böylelikle Anayasa Mahkemesinin yargısal aktivizmde bulunmasının önüne geçilebilir. Kararlar daha objektif çıkar.

4 Yeni Anayasanın Yürürlüğüne İlişkin Sorunlar

Dürüst ve Katılımcı Bir Halkoylaması Süreci

Anayasanın yapımı çok aceleyle getirilmemeli, yazım, değerlendirme ve halkoylaması geniş bir zaman dilimine yayılmalıdır. Belki 2014 seçimlerine yeni anayasayla girilebilir, daha önce bir tarihin hedeflenmesi, sürecin sağlıklı işlemlerini engelleyebilir.

Anayasasının yürürlüğe girmesi mutlaka halkoylaması ile olmalı, böylelikle egemenliğin sahibi millet, egemenlik yetkisini gerçek anlamda kullanabilmelidir. Ancak anayasa metni hazırlandıktan sonra, toplumda tanıtma ve tartışma süresi olmalı, bu süreçte katkı yapmak mümkün olabilmelidir. Bu süreç tamamlandıktan sonra TBMM tarafından oylanmalıdır.

TBMM’de yüksek oy oranıyla ve mutabakatla kabul edilen bir metnin referandumdan geçmeme ihtimali düşüktür. Buna karşın daha düşük bir oy oranıyla kabul edilse bile, referandum sürecinin kısır bir dövuşe dönüştürülmesi engellenmelidir. Yeni anayasa bazı siyasi partilerin güç gösterisine dönüşmemelidir.

12 Eylül 2012 Referandum sürecinde halk kutuplara ayrılmıştı ve referandumunun içeriğinden çok siyasi partilerin yönlendirmeleri halk üzerinde etkili olmuştu. Belki az sayıda konuda çoğunluğun sağlanması yeterli görülebilir. Ancak tümünden yenilenen bir anayasanın kabulü için salt çoğunluktan daha fazla bir kabul gerekir. Oylamaya katılanların %80-85 kabul etmediği bir anayasa, mutabakatla kabul edilmiş bir metin olmayacaktır.

Halkın tümünü mutlu edecek ya da tümünün ihtiyaçlarına cevap verecek sihirli bir metin yazmak mümkün değildir. Ancak halkın büyük çoğunluğunun (yeterli çoğunluk değil) desteğini almış bir anayasa gerçek anayasa olabilir. Aksi taktirde kendilerine anayasanın dayatılmış olduğunu öne süren bir kitlenin ilk hedefi yeni anayasayı ortadan kaldırmaya çalışmak olabilir ve toplumsal mutabakat yerine toplumsal çatışmalar ortaya çıkabilir.

Uzlaşma Komisyonundaki uzlaşma, halka da yansıyacaktır. TBMM’de sağlanan uzlaşma, büyük ölçüde halkın desteğini kazanacaktır.

5 Yeni Anayasayı Tamamlayıcı Sorunlar

Anayasal Özgürlükler *versus* Yasal Sınırlamalar

Hâlihazırda hukuk düzeninde anayasada güvence altına alındığı halde yasalarda kısıtlı hale gelen çok sayıda özgürlük söz konusudur. Anayasanın özgürlüklerin sınırlanmasına cevaz veren muğlak ifadeleri, karşısında kanun koyucunun devleti son derece baskın kılan düzenlemeleri ve üstüne idarecilerin durumdan vazife çıkarır uygulamaları nedeniyle hak ve özgürlükler anayasanın sağladığı güvencenin çok çok altında yaşama imkanı bulmaktadır.

Anayasa Aykırı Kanuni Düzenlemelerin Ayıklanması

Anayasa çalışmaları tamamlandıktan sonra, hukuk düzeninde anayasanın getireceği özgürlük ve hakları kısıtlayan tüm mevzuat gözden geçirilmeli ve kanunlar kaldırılmalıdır. Bu tamamlayıcılık yapılmadığı müddetçe yeni bir anayasa ile getirilecek özgürlüklerin anlamı kalmayacaktır.

Barajsız Bir Seçim Sistemi

Yeni Anayasa'da ileri demokrasi hedefleniyorsa, seçimlerin ve TBMM'deki sandalye dağılımının daha adil olmasını sağlayacak bir seçim sistemi getirilmelidir. Seçim barajı ya tümden kaldırılmalı ya da yönetimde istikrarı sağlayacak optimum seviyeye indirilmelidir. Bu yapılmadığı takdirde toplumun siyasal temsil imkânına sahip olmayan bir kimsi daima huzursuz olacaktır. Seçim sistemi sandalye dağılımında daha adil olan bir sistem olmalıdır. Örneğin siyasi partiler seçimlerde aldıkları yüzde oylarına karşılık gelen sayıda milletvekilini merkezlerince belirleyerek TBMM'de faaliyette bulunabilirler.

Demokratik Siyasi Partiler Kanunu

Yeni Anayasa'da ileri demokrasi hedefleniyorsa, siyasi partilerin anti-demokratik yapılanma yönetimlerinin önüne geçen yeni bir Siyasi Partiler Kanunu ile tamamlanmalıdır. Siyasi partiler demokrasilerin vazgeçilmez unsurları olarak, öncelikle kendi iç düzenlerinde demokrasiyi yaşamalıdır. Bu elbette devlet eliyle sağlanamaz, ancak SPK'nda yapılacak asgari düzenleme ile kimi "lider sultanları"nın önüne geçilebilir.

Özgürlükçü Yargı Düzeni

Yeni Anayasa ile birlikte yargının da yeniden ele alınması gerekir. Yargının demokratikleşmesi önündeki engeller kaldırılmalıdır. Adalet Bakanlığının yargı organı üzerindeki etkisi en aza indirilmelidir. Yetki aşımına müsait olan özel yetkili mahkemeler kaldırılmalı ve kanuni hâkim güvencesi tam anlamıyla sağlanmalıdır. Hâkimlere ve savcılara coğrafi güvence getirilmeli, hâkimler sürgün korkusuyla yaşamamalıdır. Hâkim teminatları artırılmalıdır.

Demokratik Parlamento

Yeni Anayasa ile birlikte yasama organının faaliyetleri daha da demokratikleştirilmelidir. Muhalefetin, doğruyu bulmada, toplumun farklı kesimlerinin görüşlerini temsil etmede önemli olduğu kabul edilerek, muhalefetin etkinliğini artırıcı düzenlemeler yapılmalıdır. Meclis içtüzüğü, muhalefete geniş yetkiler vermeli ve özellikle hükümetin denetlenmesini kolaylaştıran bir yapıya kavuşturulmalıdır. Yazılı ve sözlü soru önergelerinin cevaplanmaması yaptırımla sonuçlanmalıdır.

Rasyonelleştirilmiş Hükümet Sistemi

Hükümet sistemi ne olursa olsun, Türkiye Yeni Anayasa ile birlikte 136 yıllık anayasa ve anayasacılık tecrübesini dikkate almalıdır. Geçmişte anayasal sistemde yaşanan tikanlıklar göz önüne alınarak, yeni anayasada (ve bu anayasanın uygulanması için çıkarılan kanunlarda) tikanlık veya tereddütlere yer bırakılmamalıdır. Örneğin Cumhurbaşkanının Bakanlar Kurulu kararnamesini imzalamayabilir mi? Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemlerde hukuka aykırılık varsa bu nasıl denetlenecektir? Bakanlar yazılı veya sözlü soru önergelerini cevaplamaktan kaçınabilir mi? vs.

Yeni anayasanın yapımında başarılı olmanız umuduyla,

Saygılarımı sunarım.